

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 12 (Eylül/September 2023), s. 404-418.
Geliş Tarihi-Received: 05.08.2023
Kabul Tarihi-Accepted: 24.08.2023
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1338299

Geleneğin İcrasında Sembolik Bir Araç: Honça

A Symbolic Tool in the Execution of Tradition: Honça

Oğuz DOĞAN*

Öz

Honça, Tunceli ve çevresinde geleneğin icrasında kullanılan ve derin sembolik anlamlara sahip önemli bir iletişim aracıdır. Bu sembolik nesne, nikâh ve sünnet gibi geçiş dönemlerinde geleneğin icrasına bağlı olarak toplumsal yapı içerisinde yer almaktadır. Honça, aynı zamanda belirli anlamları somutlaştırarak nesiller arasında gelenek ve kültür aktarımını da sağlamaktadır. Nesneye bağlı olarak sürdürülen honça indirme ritüeli, inançsal açıdan birlik ve beraberliği koruma amacı taşımakla birlikte semboller aracılığıyla da toplumsal anlamda kendini icra imkânı bulmaktadır. Bu ritüelin gerçekleştirilme maksatlarından biri de geçmişin derinliklerinde var olan kültürel anlayışın, içtenlik değerlerine dönüşmesini sağlamaktır. Yöre insanının uzun yaşanmışlıklarının bir sonucu olarak var olan kültürel ve geleneksel anlayış, honçanın sembolik dili aracılığıyla "hatırlatma" misyonunu yerine getirmektedir. Böylece toplumun ortak yaşam serüveninden yansımalar taşıyan honça, kişilerin etrafında bir araya geldiği bütünlüğü bir imge konumuna erişmektedir. Sözü edilen nesne, ayrıca yöre insanının inançsal ve kültürel belleğine açılan mistik kapı olma hüviyetini de taşımaktadır. Yapılan çalışmayla yöre insanı tarafından gelenek ve kültürün yeni nesillere aktarılması için kullanılan honça indirme ritüeli, icra aşamasında kullandığı sembolik nesne ve uygulamalar açısından ele alınmaya çalışılacaktır. Bu ritüelin barındırdığı sembolik değer ve üstlendiği toplumsal işlev tanıtılarak kültür açısından önemi ayrıca vurgulanacaktır. Çalışma kapsamında üzerinde durulacak noktalardan biri de mandala sembolüdür. Nitekim yöredeki nikâh ve sünnet törenlerinin odak noktasında yer alan honça, şekil özelliği ve yüklenen anlamlar açısından bir mandala planını andırmaktadır. Bu bağlamda nikâh ve sünnet törenlerinde geleneksel rolünü yerine getiren honça, içsel dengeyi temsil ederek söz konusu ritüele katılan kişilerin, merkez etrafında bir araya gelmesini sağlamaktadır. Çalışmada ayrıca yöre insanı arasında sembolik açıdan derin anlamlar barındıran honça ve honça indirme ritüelinin kültürel bağlamda nasıl işlev gördüğü de ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Honça, Tunceli, Sünnet, Nikâh, Alevi, Mandala

Abstract

Honça is a significant communication tool used in the performance of tradition in Tunceli and its surroundings, possessing profound symbolic meanings. This symbolic object takes its place in the societal structure during transitional periods like weddings and circumcisions, according to the performance of tradition. Honça also

* Dr. Öğr. Üyesi, Iğdır Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Halk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Iğdır/Türkiye, e-posta: doganoguz32@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7752-8378.

embodies specific meanings, facilitating the transmission of tradition and culture across generations. The honça lowering ritual, performed in relation to this object, not only aims to preserve unity and harmony from a spiritual perspective but also finds its expression in societal terms through symbols. One purpose of this ritual is to transform the cultural understanding rooted deep in history into values of sincerity. The cultural and traditional understanding, a result of the locals' long-lived experiences, achieves its "reminder" mission through the symbolic language of honça. Thus, honça, reflecting communal life experiences, becomes an integrative image around which people gather. The mentioned object also bears the characteristic of a mystical gateway to the spiritual and cultural memory of the locals. This study will examine the honça lowering ritual, especially concerning its symbolic objects and practices, used by the locals to transmit tradition and culture to newer generations. The symbolic significance and societal function that the ritual encapsulates will be introduced and its cultural importance will be emphasized. One aspect the study will focus on is the mandala symbol. Indeed, honça, central to weddings and circumcisions in the region, in its form and ascribed meanings, resonates with a mandala blueprint. In this context, honça, fulfilling its traditional role during these ceremonies, represents inner balance, bringing participants together around a central point. The study will also explore how honça and the honça lowering ritual, which holds deep symbolic meanings among the locals, function culturally.

Keywords: Honca, Tunceli, Circumcision, Wedding, Alevi, Mandala

Giriş

Evrende var olan diğer canlıların aksine insan, gerçekleştirdiği eylemlere anlam ve misyon yükleyen bir yapıya sahiptir. Bireyin, yaşama tutunma gayesiyle anlam yüklediği eylemlerden biri de yemek yeme alışkanlığıdır. Kolektif yaşamın ortaya çıkardığı yemek yeme alışkanlıkları, kültürel değer dizgelerinin bir araya gelmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu düşünceden ötürü her toplumun ortak hayat görüşü doğrultusunda sahip olduğu yemek alışkanlıkları, yemeğe hazırlık süreci ve yemek yeme eylemini gerçekleştirdikleri alan veya araçlar bulunmaktadır. Beslenme alışkanlıkları, toplumların kimliği ve kültürel belleklerinden derin izler de taşımaktadır. Bu izler, çoğu zaman yemek veya yemeklerin sunulduğu gereçlerle kendini sembolik olarak göstermektedir. Özellikle bireyler için bazı yemek veya gereçlerin doğrudan kültürel yapıyla ilişkili olması, onları kendilik nesnesi konumuna erdirmektir. Zira bireyler, farklı kültürel alanlarda yaşamaya başladıklarında dahi sahip oldukları alışkanlıkları beraberinde götürme eğilimi göstermektedir. Böylesi eylemlerle de bireyler, kültürel ve toplumsal açıdan yabancılaşmanın önüne geçmeye çalışmaktadır.

Türk toplumunda yemek yemenin, beslenme ihtiyacının giderilmesinden öte toplumsal kimliğin geliştiği ve kültürel aktarım sürecinin gerçekleştiği bir eylem olma özelliği bulunmaktadır. Nitekim insanlar, kurulan sofranın etrafında bir araya gelerek güçlü bir iletişim yapısının kurulmasını sağlamaktadır. Bu yapı, aynı zamanda toplumsal açıdan birlik ve beraberliğin güçlenmesini de mümkün hâle getirmektedir. Sofranın çevresine toplanan kişiler arasında oluşan güçlü iletişim ve etkileşim, zamanla toplum denilen yapıyı oluşturan bellek mekânlarını ortaya çıkarmaktadır. Sağır, yemeğin; toplumsal fonksiyon olarak bütünleşme ve kolektiflik olma düşüncesini güçlendirdiğini ileri sürmektedir (Sağır, 2012, s. 2681). Bu açıdan topluluk hâlinde yemek yemeyi gerekli kılan durumlarda sadece yemek malzemesinin seçiminde değil malzemenin pişirilme biçimi, sunumu hatta konukların oturma düzenleri de üzerinde durulması gereken odak noktalarındadır. Söz konusu aşamada yemek tarzından tutun da beslenme alışkanlıklarına kadar yemekle ilişkili pek çok durum, sosyalleşme sürecini oluşturmaktadır. Ayrıca yemek masasının, sosyalleşme sürecinde yadsınamayacak bir yeri bulunmaktadır (Beşirli, 2010: 168). Birlikte yemek yeme alışkanlığı yüksek bir toplum olan Türkler, bu eylemi gerçekleştirirken hem yemek yenilen alana hem de kullanılan araçlara farklı sembolik

değerler yüklemektedir. Nitekim bazı yemek veya araçların sembolik dili, örtük anlam dizgesinin ardında toplumsal yapıya ait önemli sosyokültürel değerler barındırmaktadır. Türk toplumu açısından sembolik değer yüklenen bu unsurlardan biri de “honça”dır.

Esmail; “Xonça, Gonça, Honca veya Konca” sözcüğünün düğünlerde damadın yaptığı bağış veya armağanlara karşılık geldiğini ayrıca bahse konu kelimenin Sümerce’de yer alan “Gun” kökünden türemiş olabileceğini öne sürmektedir. Araştırmacı bu düşüncesini, Azerbaycan Türklerinde damadın misafirlere sunduğu tatlı ve meyvelerin büyük tabaklara konulduktan sonra baş üstünde taşınarak misafirlere ikram edilmesiyle Sümer tapınaklarında Tanrı’ya sunulan armağanlar ile koncaların baş üstünde taşınması durumunu ilişkilendirmektedir. Ayrıca Göktürkçe’de de hediye ve bahşış anlamlarına gelen “Gonça” sözcüğünün de honçayı tarif etme maksadıyla kullanıldığını da belirtmektedir (Esmail, 2017, s. 1). Bu görüşten hareketle honçanın, farklı Türk topluluklarında eski dönemlerden itibaren benzer misyonlarla kullanıldığı ve mistik değeri bulunan sembolik bir eşya olduğu anlaşılmaktadır. Zira Azerbaycan’da Nevruz için özel olarak hazırlanan tatlılar, kuru ve taze meyveler bir arada honçaya dizilerek bırakılmaktadır. Honça kabrin üzerine bırakıldıktan sonra Kur’an okunmakta ve dua edildikten sonra kabrin başından uzaklaşmaktadır. Kabrin başına bırakılan honçanın içerisindeki yiyecekler; kuşlar, mezarlıkta çalışan kişiler, fakirler veya mezarlık ziyaretinde bulunan kişiler tarafından yenilmektedir (İmamverdiyev, 2005, s. 228). Bunun yanında Azerbaycan’ın bazı bölgelerinde gelinin yengesi, damatla birlikte yemeleri için kıza yiyecek honçası da hazırlanmaktadır. Honça, süslendikten sonra içerisine tatlılar yerleştirilmektedir (Kalafat, 2008, s. 520). Hatta Azerbaycan Türklerinde misafirlere sunulmak üzere farklı farklı meyvelerin dizildiği tepsi olan honça, toplum yaşamındaki kültürel değeriyle ilişkili olarak mânilerde de yer almaktadır.

“Bağçadan üzdüm narı
Honçaya düzdüm narı
Küstürüb yola saldım
Gaşları çatma yarı” (Akman, 2008, s. 212).

İran Türkleri, düğünlerinde honça gönderme geleneğine büyük önem vermektedir. Gelin evinin temsilcileri, düzenlenen yemekten sonra damadın evinde yapılan düğüne, honçaların taşınmasına yardım etmek amacıyla katılmaktadır. Bu vesileyle öncesinde kız evinde iki büyük honça hazırlanmaktadır. Honçaların düzeninden kadınlar sorumlu tutulmaktadır. Hazırlanan iki büyük honçadan biri damat, diğeri ise düğün evine gelen misafirler içindir. Düğüne katılan misafirler için hazırlanan honçada çeşitli tatlılar yer almaktadır. İkinci honça ise sadece damat için hazırlanan hediyelerden oluşmaktadır (Cemiloğlu-İmamverdi, 2021, s. 55-56). Honçaların, düğün evine getirilmesinden gelinin yakın ailesine mensup kişiler sorumludur. Bu kişiler, getirdikleri honçaları erkek evine teslim ettikten sonra damadı giydirmektedir. Honçaları getiren kişilerin, sağlıklı olması ve honçaları başlarının üstünde taşımaları gerekmektedir. Gelen temsilciler, damadın babası tarafından kapıda karşılanarak meclise davet edilmektedir. Misafirler, saz müziği eşliğinde başlarındaki honçaları yere indirmektedir (Cemiloğlu-İmamverdi, 2021, s. 57). Honçalar, düğün evine getirildikten sonra mecliste bulunan âşıklar mübarek badlar okumaktadır.

“Bezendi honcalar, yandı şamları
Mübarek, mübarek, mübarek olsun.
Geldi meclisime damat elleri,
Mübarek, mübarek, mübarek olsun.” (Cemiloğlu-İmamverdi, 2021, s. 77).

“Honcama koymuşum noğulnan, badam,

Toyuna gelmişem yürekten şadam,
Bu toyuna gele Hazreti Âdem,
Görüm a bey toyun mübarek olsun,
Gelen konukların, elin sağ olsun.” (Cemiloğlu-İmamverdi, 2021, s. 111).

Kırım Karaylarında da düğünden birkaç hafta önce kumaş ve reçelden oluşan honça, erkek tarafından gelin evine götürülmektedir. Gelin tarafı, honçayı aldıktan sonra damada karşılık olarak “honça avazı” olarak adlandırılan hediyeleri göndermektedir. Gelinin annesi, honçayı getiren kişiye bir mendil ve para vermektedir. Honça alındıktan sonra gelinin evinde “honça kesme” töreni düzenlenmektedir. Bu törene, bahşiş verileceği düşüncesiyle sadece fakir ailelere mensup kadınlar davet edilmektedir. Gelen misafirlere ayrıca reçel ve su ikram edilmektedir (Suleymanov, 2012, s. 120-121). Borçalı Türklerinde de “honça” uygulaması bulunmaktadır. Bu uygulama için bir tepsinin içine kına ve kınanın üzerine de mum konulmaktadır. Honça tepsisinin içine çeşitli tatlılar, takı ve altın bırakılmaktadır (Çetinkaya, 2004, s. 66).

Honça, Anadolu’da da genellikle gelin ve damadın birlikte yediği ilk yemeğin taşındığı tepsi olarak bilinmektedir. Farklı yörelere göre “honça günü, honça yemeği ve honça hediyesi” gibi adlandırılmalarla da karşılaşmak mümkündür (Gözüaydın, 2017, s. 107). Ancak genel anlamda honça, üzerinde yemek yenilen hamur tahtası (yer sofrası, ayaklı sini) olarak bilinmektedir. Ayrıca honça, Tokat’ta kentin marka değeri konumuna erişmiş önemli bir ticari unsur hâlini almıştır. Bahsedilen şehir, honçayı coğrafi işaret olarak 03.03.2021 tarihinde Türk Patent ve Marka Kurumu nezdinde tescillemiştir. Nesneye bağlı olarak yörede anlatılan efsaneye göre Osmanlı Dönemi’nde bakır ustaları; saray için honça yaparken ahi kültürüyle yetişen hafızlar, honça tepsisi bitene kadar hatim indirir ve böylece bu tepsiyle yapılan servislerin, padişaha şifalı olacağını ümit etmişlerdir (Çetinkaya, 2023, s. 301). Balıkesir’in bazı bölgelerinde oğlan tarafı, gelin almaya gidilirken bir honça hazırlamaktadır. Erkeğin yengeleri, sinilerle tatlı ve tavuk hazırlayarak gelin evine bırakılmaktadır (Ayaz, 2013, s. 213). Iğdır ve çevresinde de “Nevruz Honçası”, yörenin önemli kültürel değerlerinden birine karşılık gelmektedir. Iğdır’da Nevruz Bayramı’nda kız evine erkek tarafından çeşitli hediyeler gönderilmektedir. Bahsi geçen hediyeler, honça adı verilen tepsilerle geline ve gelinin ailesine verilmek üzere hazırlanmaktadır. Honça; “Yeddi Levin Gecesi” bölünen paylardan, yeni gelin için ayrılan pay ile kızın ailesine alınan kıyafetlerden oluşmaktadır (Batu-Kayacan, 2021, s. 476). Bu durum, gelinin artık aile üyesi olarak görüldüğüne işaret eden bir uygulamadır. Bunların dışında Tunceli ve yöresinde honça, geleneğin icrasında daha aktif kullanılmakta ve toplumun derin yaşanmışlıklarından izler taşımaktadır. Toplumsal bellek açısından dayanışma, misafirperverlik ve paylaşma gibi sosyokültürel değerlerin sembolik durağı konumunda olan honça indirme ritüeli de incelenmesi gereken önemli uygulamalardan biridir. Nitekim bireylerin kurulan sofranın/honçanın etrafına toplanması ve iletişim kurması onu, bir yönüyle toplumsal açıdan kurucu nesne konumuna erdirmektir. Hatta kurulan her honçayla geleneğe ait değerler, kendini yeniden yaratma fırsatı yakalamaktadır. Anadolu insanının yaşam tecrübesini, kültürel belleğinde biriktiren honça; Nevruz Bayramı’nda, sünnet törenlerinde, nikâh ve kına gecesi gibi pek çok toplumsal olayda böylece odak noktasında yer almaktadır.

Geleneğin İcrasında Sembolik Bir Araç: Honça

Kendilik değerlerini ölümsüzleştirmeyi amaçlayan bireylerin, gerçekleştirmeye meyilli oldukları eylemlerden biri de nesnelere, varlıkları veya bazı unsurları sembolleştirmedir. Zira içerisinde bulunduğu çevrede ontolojik olarak kendini güvende hissetmeye çalışan kişileri harekete geçiren dürtü, onların sembollerin ardında saklı olduğuna inanılan gerçeği anlama arayışlarının bir sonucudur. Kişiler, söz konusu

İhtiyaçlarının sonucu olarak varlık alanlarında sembolik işaretler aramaya başlamaktadır. Zira bu uğurda insan, kendini ifade edebilmek için bir sembol bulmak zorundadır. Nihayetinde “ifade etme”nin kendisi bile bir sembolizmden ibarettir (Whitehead, 2019, s. 74). Devamlılık algısı içinde yaşama yönelen bireylerin, anlam yüklediği sembolik işaretlerinden bazıları da geometrik formlardır. Özellikle bu geometrik formlar arasında dairenin ve daireden türetilen geometrik örüntülerin, simgesel olarak kullanımı farklı toplumlar arasında sıklıkla görülmektedir (Doğan, 2021, s. 463- 464). Bu aşamada farklı din ve birçok kültürün çeşitli yönlerinde bulunan arketipsel sembollerden olan mandalalar merkezinde daire ve daireden türetilen örüntüler barındırmaktadır. Mandala sözcüğü Sanskritçe olup “büyülü halka/daire” anlamına gelmektedir (Snowden, 2013, s. 61). Mandala, aynı zamanda “tamamlama, bütünlük” anlamıyla da kullanılmaktadır. Mandala sözcüğü, manda (enerji, öz) ve la (kap) anlamını taşıyan kelime köklerinin bir araya gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı mandalayla ifade etmek için söylenen “özü içeren kap” şeklindeki bir tanımlamayla da karşılaşmak mümkündür (Özçelikbaş, 2022, s. 182). Birinci Dünya Savaşı’nın sonuna doğru Jung, yaşadığı çıkmazların üstesinden gelmek amacıyla mandalalar çizmeye başlamış ve böylece kendi ruhsal dönüşümlerini günbegün anlamayı ve nihayetinde içsel karanlık döneminden çıkmayı başarmıştır. Jung, bu imgenin; evreni ya da “iç evreni”ni temsil edebileceğini fark edip benlik olarak gönderme yapılan bütünlüğün, mandala olabileceğini anlamıştır. Ona göre benlik, merkezi ve egoyu aşan bütünlük/düzen arketipidir (Snowden, 2013, s. 61-62). Ayrıca Jung, psikolojik açıdan her mandala yapısının, arketipsel bir içeriğin dış dünyaya yansımaları olduğu fikrini de ileri sürmüştür.

Dede Nikâhında (Allah’ın Emri/ Ana Fatma Honçası) Honça

Çalışma kapsamında Türk kültürü açısından önemine değinilen nesnenin (honça) Tunceli’de çeşitli toplumsal törenlerde üstlendiği geleneksel rol oldukça dikkat çekicidir. Görsel 1’de de görüldüğü üzere honça, fiziksel olarak dairesel bir yapıya sahiptir. Nesnenin dairesel yapısının yanında yörede gerçekleştirilen bazı ritüellerde, kişiler honçanın etrafında dairesel bir şekil alarak ritüele katılmaya çalışmaktadır. Yörede sünnet ve nikâh törenlerinde honçanın kurulması toplumsal algıda yapılması zorunlu kılınan bir eylem niteliğindedir. Bütün bu durumlar zihni, mandala denilen yapıya götürmektedir. Nitekim yöre insanı honçayı kurduktan sonra gerçekleştirdiği ritüellerle ruhsal olarak rahatladığını söylemektedir. Yörede nesnenin geleneğin icrasında kullanıldığı ilk ritüel gelin-damat veya nikah honçasıdır. Alevi-Bektaşî toplumunun geçmişini yansıtan kutsal bir nesne olan honça, dini nikâh törenlerinde merkez sembol olma hüviyetini göstermektedir. Evlilik yolunda olan kadın ve erkek arasında nikâh kıyılmadan önce söz konusu mekânın ortasına honça bırakılmaktadır. Yörede ritüel düzeyinde gerçekleştirilen dini nikâh toplumsal açıdan bireylerin farklı statüye geçmelerinde herhangi bir engel bulunmadığına işaret eden bir eylemdir. Bu durum bir bakıma kişilerin bireyleşmesi yani benzersiz varlığını bilinçli olarak fark etmesi durumudur. Jung, bu aşamada ruh evriminin çizgisel olmadığını, bunun “benliğin çevresini dolaşma” süreci olduğunu dile getirmektedir (Snowden, 2013, s. 63). Jung’un bahsettiği benlik, honçanın dairesel formuyla kendini gerçekleştirilmektedir. Bu dairesel yapı, mandalayla ilişkili olarak farklı sorumlulukları olan toplumsal bir statüye geçen bireylerin bilinç yarılmasına uğramasını engelleyerek sembolik mesajları bilinç dışına taşımaktadır. Zira evlilik yolunda adım atmaya karar veren bireyler, benliklerini bu nesnenin yatay boyutu üzerinden topluma sunmaktadır. Benliklerini toplumsal manada meşrulaştıran kişiler böylece bireyleşme yolunda ilk eşiği atlamaktadır. Ritüel süresince mandalanın (honça) önünde derin tefekküre dalan kişiler bir iç barışa, yaşamın yeniden anlam ve düzen kazanması duygusuna erişmektedir (Jung, 2009, s. 213). Alevi- Bektaşî inancı açısından honçanın

etrafında oturabilmek için düşkün olmamak gerekmektedir. Kişiler arasında küslük ve anlaşmazlıkların olmaması ayrıca şart koşulan durumlardandır. Eğer kişiler arasında düşkün ilan edilen varsa o kişinin törene katılabilmesi için nikâhı kıyan Dede tarafından dara çekilip suçunun kaldırılması gerekmektedir. Bu aşamada düşkün olmasına sebebiyet veren suçun niteliği de oldukça önemlidir. Çünkü büyük günahlardan birini işleyen kişilerin düşkünlükleri Dede tarafından dâhi kaldırılamamaktadır (KK.4). Bu açıdan ritüel öncesi kişilerin toplumsal açıdan suç teşkil eden durumu veya kendi vicdanını rahatsız eden herhangi bir günahı var ise kişi samimiyetle günahını açıklamakta ve isteği doğrultusunda dara çekilmektedir. Dara çekildikten sonra düşkünlüğü ortadan kalkan kişi katıldığı ritüelle yaşamını yeniden anlamlandırmaya ve davranışlarını düzenlemeye çalışmaktadır. Uygulama bu yönüyle kişileri topluma kazandırma misyonu da taşımaktadır.

Görsel 1. Nikâh Honçası

Tunceli ve çevresinde honçaya yüklenen kültürel ve sembolik değeri anlayabilmek için öncelikle yöre insanının atalarından miras olarak günümüzde yürütmeye çalıştıkları geleneksel uygulamalara bakmak gerekmektedir. Geleneğin icrasında sembolik bir araç olarak kullanılan honça, fiziksel özelliği ve ritüellere katılan insanların oluşturdukları dairesel formdan ötürü mandala planını andıran bir modele işaret etmektedir. Bu minvalde mandala simgesini aynı anda iki temel yönden ele almak mümkündür. İlk olarak mandala, eski düzenin yeniden tesis edilmesi gibi tutucu bir amaç gütmektedir. İkinci aşamada ise henüz olmayan bir şeyi biçimlendirmek gibi yaratıcı bir amaca hizmet etmektedir. Bu iki temel yön birbiriyle çelişmekten ziyade çoğunlukla eski düzenin yeniden kurulması için aynı anda bir yeni yaratılışa gerek duyulması ihtiyacından ileri gelmektedir. Çünkü yeninin içinde eski, aynı zamanda daha yüksek bir düzeyde geri dönmektedir. Bu durum tıpkı bir spiralin belli bir yönde geliştikçe durmadan aynı hizadan yeniden geçmesi gibidir (Jung, 2009, s. 225). Evliliğin toplumsal alana ilan edilmesi ve meşrulaştırılması için yapılan törende honça indirilmesi, eski düzenin yeniden tesis edilmesine karşılık gelmektedir. İkinci temel özelliği, olmayan bir şeyi biçimlendirmesi de yeni kurulacak ailenin temellendirilmesi için burada ikrar

verilmesidir. Aynı zamanda on iki hizmetten biri olan zakirlik görevini icra eden kaynak kişiye göre nesnenin Alevi- Bektaşî inancı doğrultusunda ritüellerdeki işlevi şöyledir:

“Honça genellikle nikâh erkânlarında önemli rol oynamaktadır. Buna bağlı honça indirme ritüeli daha çok Tunceli ve çevresinde görülmektedir. Bu honçaya yörede ayrıca ‘Ana Fatma Honçası’ da denilmektedir. Ritüele Ana Fatma Honçası denmesinin sebebi törenin temelinde kadına atfedilen bolluk ve bereket düşüncesi bulunmaktadır. Çünkü bizim inancımıza göre kadın çok kutsaldır. Bundan dolayı kurulan honça, Ana Fatma sofrası olarak nitelendirilmektedir. Çünkü o sofranın üzerinde lokmalar pay edilir. Aynı zamanda süt hakkı dediğimiz ana hakkı için o honçaya lokmalar bırakılır. Honçanın üstünde kemik kırılır. Bu uygulama da yalnızca Tunceli yöresinde bulunmaktadır. İşte bize göre honçanın böyle bir manası ve kutsiyeti vardır. Buna bağlı olarak honça; sofraya, niyaz ve lokma dediğimiz olayların genelini kapsama niteliğindedir. Şöyle ki sofraya, lokma gibi kavramlar Alevilikte çok önemlidir. Çünkü Alevilikte; fakir fukarayı yedirme ve elindekileri insanlarla pay etme gibi toplumsal bir anlayış bulunmaktadır. Aynı zamanda cem ibadetlerinde, hayırlarda, kirvelik, nikâh erkânlarında, düğünlerde buna benzer inançsal ve geleneksel ritüellerde, işleyişlerde sofraya bilinci, sofraya adabı gibi olgular çokça önemlidir. Bunun yanında sofraya bağlı olarak yenen lokmaların itikat boyutu da bulunmaktadır. Pirlere, lokmalara dualar vererek insanlara pay eder. Bazen özel durumlar olur örneğin kişiler ruhsal açıdan kendilerini iyi hissetmez rahatsız olurlar. İşte o kişiye hangi lokmayı getirmişse o niyaz dualanır ve karşı tarafa şifa bulması için verilir. Bu şekilde bir manası var honçanın. Tarihsel anlamdaki çıkış noktası da peygamberin, imamların genel anlamda lokmadan, sofradan bahsetmeleridir. Din büyüklerinin insanlara bu noktada honça üstünde lokmaları pay etmesi, onlara faydalı olması gibi bir davranış bizlere de yansımıştır. Zira peygamber döneminde de, imamlar döneminde de sürekli lokmalar kaynatılıp pişirilmiş ve insanlara pay edilmiştir.” (KK.3).

Görüşülen kişilerin bildirdiğine göre honça, geçmiş yaşantıların ve deneyimlerin görüntü düzeyinde nesnesi olma konumundadır. Kadına verilen değerle orantılı olarak etrafında birleşilen honçaya Ana Fatma adının verilmesi başlı başına toplumun yaşamı anlamlandırma ve kendini ifade etme şeklini göstermektedir. Ritüelin odak noktası olan honçanın üzerinde analık hakkı için lokma bırakılması, dağıtılacak etlere ait kemiklerin kırılması, hazırlanan niyazların sunulması, fakirlerin yedirilip içirilmesi ve kişilere şifalı olması için lokmalara dua okunması bir bakıma nesneye yüklenen kutsiyeti ve kültürel değeri ortaya koymaktadır. Bu bağlamda honça, mandalanın toplumsal düzenin sembolik bir ifadesi olma işlevini de böylelikle yerine getirmektedir. Honça yörede aynı zamanda toplumsal düzen ve işleyişin kurucu nesnesi olarak da rol üstlenmektedir. Nikâh öncesinde kurulan honçanın nedenlerinden biri de gelin olarak evden ayrılacak kızın annesine analık hakkını vermesi şeklindedir. Bunların yanında honça üzerinde kıyılan nikâhla birlikte kurulacak ailede dünyaya gelecek kişilerin toplumun bir parçası olacağı düşüncesi bulunmaktadır. Bu düşüncenin sonucu olarak evliliğe adım atacak kişiler, honçanın başında toplumsal yapıya uygun evlatlar yetiştireceği konusunda ikrar vermektedir. Görüşme gerçekleştirilen kişilerden biri söz konusu uygulamayla alakalı şöyle bilgiler vermektedir:

“Honça yöremizde anneyi razı etmek için de kurulur. Anne zaten her şeyini kızına helal ediyor, helali hoş olsun çocuklarımıza ama geleneklerimizde varmış böyle şeyler. Süt hakkı gibi de olabilir. Ben kızlarımı ‘Allah’ın emri’ yapılırken gördüm. İnsan unuttuğu eski şeyleri. Kızlarımdan ben kendim için bir şey istemedim. Onlar süt hakkı diye, gönlü hoş olsun diye honçaya üç tane burma bilezik ve biraz para indirdiler ama ben bilezikleri kızıma taktım. Bunun amacı da hani bende yoktur, kendi tarafımdan kızıma takı takamam, diyer. Yani bir bakıma fakir olan veya durumu uygun olmayan

insanların o anda elinde avucunda yoktur, düşüncesiyle bu yol tutulmaktadır. İşte bunun için o sofraya, honçaya konur. O sofraya boş kalkmaz, günahtır. Damat tarafı bir şeyler getirir. Gömbe getirirler. Honçaya paylaşılır. Hoca gelir duasını verir. Ondan sonra da kurbanımızı keseriz. Bir tike damada pişirip veririz. Bir tike de kıza veririz. Niyazdan da biraz kıza biraz damada veririz ve niyazın üstünde dua okuruz” (KK.2).”

Alevi-Bektaşî inancında üzerinde yemek yenilen sofraya oldukça kutsal bir niteliktedir. Sofra/honça üzerinde yalnızca yemek yenilen bir alan olmaktan ziyade toplumsal bütünlüğün ve birlikteliğin kurucu olgularından birine karşılık gelmektedir. Özellikle honça indirme sırasında dört başı mamur, post niteliğinde bir kilim serilmektedir. Serilen örtü bir yönüyle post makamını temsil etmektedir (KK.7). Honçanın üzerine genellikle yörede süt veya analık hakkı olarak bırakılan bedel, bilezik olmaktadır. Ayrıca yörede yapılan musahiplik töreninde de yine kurulan honçanın üzerine niyaz bırakılmaktadır. Dede, honçanın başına gelerek musahip olacak kişilerin yüzüklerine, niyazın üzerinde dua okumaya başlamaktadır. Dua okunan yüzükler, musahipliğe talip olan kişiler arasında güçlü bir bağlılık tesis etmesi amacıyla onlara geri verilir (Kaval- Taş, 2019, s. 3795). Her iki ritüelin odak noktasında yer alan yüzük ve bilezik, fiziksel olarak dairesel bir yapıya sahiptir. Bu arada yine dairenin evrensel olarak yüklendiği sembolik işlev karşımıza çıkmaktadır. Zira evlilik öncesi eşlerin birbirlerine taktıkları yüzük halka olduğundan bu gönüllü birleşmede sadakat kadar karşılıklı güven duygularının var olduğu anlamı bulunmaktadır (Ersoy, 2000, s. 75). Bu ritüelde özellikle erkek tarafının honçaya bıraktığı bilezikler (halka), bir bakıma karşı tarafa sunulan iyi niyet belirtisi olarak okunabilir durumlardandır. Farklı sosyoekonomik yapıya sahip ailelerin aynı zeminde eşitlenmesine karşılık gelen bu uygulamayla birlikte erkek tarafı, gönüllü birleşmede kız tarafına duyduğu güvenini honçaya bıraktığı maddi unsurlarla göstermeyi amaçlamaktadır.

Ayrıca Jung’a göre, yuvarlaklık (mandala motifi), genellikle doğadaki bütünlüğü simgelemektedir. Hatta yuvarlak masa, bütünlüğün iyi bilinen bir simgesidir ve mitolojide de önemli bir rol oynamaktadır. Bu durumun en bilinen örneği ise ona göre Kral Arthur’un Yuvarlak Masası’dır. Bahsi edilen masa, aslında “Son Yemek” imgesinden türemiştir (Jung, 2009, s. 215). Bunun dışında Ersoy, yuvarlak masa toplantılarında ön görülen düşüncenin, kişilerin Tanrı katında da eş değer ve aynı düzlemde olduklarını ifade eden gizli bir anlama sahip olduğunu ileri sürmektedir (Ersoy, 2000, s. 75). Zira tarafımıza aktarıldığına göre “Alevilik inancında bu sofraya oturmanın bir ahlaki bulunmaktadırlık öncelikle sofraya abdestli olarak oturulmalıdır. Bahsi geçen bu uygulamanın aşamaları arasında dilin, gözün ve kalbin de ayrıca abdesti olmalıdır. Ancak o zaman kişiler bu sofraya layık olmaktadır. Alevilik inancında honçanın başına oturan kişinin makamı, mevkisi sorulmaz. Herkes o sofranın başında eşit ve bir can olarak kabul edilmektedir.” (KK.1). Honça indirilirken uyulması gereken kurallar, yöredeki Alevi-Bektaşîler açısından oldukça önemli kabul edilen ve toplumsal norm olarak yaşamı şekillendiren eylemler hâlini almıştır. Mensup olunan inanç, insanların ayrıştırılması ve ötekileştirilmesini kesinlikle reddetmektedir. Bu durum, honçanın etrafında bir araya gelen ve honçanın kutsiyetinden medet bekleyen kişiler için de geçerlidir. Honça indirme, yöredeki Alevi-Bektaşîlerde uygulanması çoğu kez mecbur kılınan bir gelenektir. Yörede bu geleneği sürdürmek toplumsal vazifelerin başında gelmektedir. Sosyoekonomik açıdan dezavantajlı olan veya honça kurmaya gücü yetmeyen kimselere imtina ile yardım edilmekte ve bu kişiler honçadan mahrum bırakılmamaktadır. Birlik ve beraberliğin simgesi olarak sunulan honça ve üzerinde yer alan niyaz (lokma), aşağıdaki görselde yer almaktadır.

Görsel 2. Honça üzerinde pay edilen lokma (Niyaz)

Nikâh honçası indirildiği zaman hazırlanan lokma (niyaz), nesnenin (honça) üzerine bırakılmakta ve ritüelden sonra pay edilmektedir. Bu aşamada dikkat edilmesi gereken nokta, Dede tarafından lokmaya dua verilmesidir. Yörede lokmaya okunacak duayı, yalnızca Dede yapabilmektedir. Bunun için lokmaya dua verilmeden niyaz pay edilmemekte ve kişilerce yenilmemektedir (KK.5). Görsel 2' ye bakıldığında lokmanın, dairesel bir formda pişirildiği ve ortasına da yine bir daireye karşılık gelecek merkezî bir nokta bırakıldığı görülmektedir. Zira Ersoy, dairenin alanını oluşturan çemberle merkez arasını birleştiren ışınların açısız olarak giderek birbirlerinden ayrılmasını mistik düşünce ve toplumsal boyutlarda olduğu gibi her şeyin birbirinden ayrıldığını ve çeşitli yönlere doğru uzayarak çoğalıp farklılaştığını belirtmektedir. Tam tersi durumlarda ise çemberden merkeze yaklaşıldıkça birbirlerine daha fazla sokulmakta, fikir ve amaçlarını birleştirerek aynı merkezin içinde tek vücut hâlinde kaynaşmakta sonuçta bir varlığın birliği (vahdeti vücut) oluşmaktadır. Karşılıklı güçler, dağılmadan çoğalma olanağı bulunduğundan daha mükemmel bir yaşam elde edilmektedir. İşte bu nedendir ki merkeze, dairenin odak noktası denilmektedir (Ersoy, 2000, s. 72-73). İnsan, bilinçsiz bile olsa kendi merkezine yönelmektedir. Bu merkez, ona bütüncül gerçeği yani "kutsallığı" göstermektedir. İnsanda derinlere kök salmış olan bu hakikatin tam ortasında olma, dünyanın merkezinde olma, gök ile iletişimin kurulduğu yerde olma isteği "dünyanın merkezleri"nin kullanım alanlarının çok bol olmasını açıklamaktadır (Eliade, 1992, s. 37). Merkez sembolü olarak honçaya yönelen kişiler, düşünsel açıdan ortak bir ülküye yönelmektedir. Görsel 1'de de görüleceği üzere honçanın etrafında daire oluşturan bireylerin hepsi eşit ve merkeze aynı mesafede yer almaktadır. Nitekim honçanın çevresinde konumlanabilmek için daha önceden belirtilen şartları yerine getirmek gerekmektedir. Bu şartlar bireylerin koşulsuz bir araya gelmelerini ve sonrasında birlikte hareket etmelerini sağlamaktadır. Böylelikle insanlar arasında inançsal, kültürel ve sosyal açıdan bağlar gelişerek söz konusu toplumun varlığı da geleceğe taşınmaktadır. Toplumsal yaşam içerisinde farklı statü ve sosyoekonomik yapıya sahip olan kişiler, çeşitlilikleriyle honçanın çevresinde bir bütünlük oluşturmaktadır. Nesnenin yatay boyutunda tesis edilen bütünlük sayesinde farklılıklar ortadan kalkmaktadır. Merkez etrafında uyum ve dengeye gelen bireyler, inanç veya kültürlerinin istekleri/buyrukları doğrultusunda hareket etmeye başlamaktadır. Yaşamları boyunca aidiyet hissettikleri toplumsal yapının gereklerini uygulamaya çalışmaktadır. Geleneksel yapının yaşam alışkanlıklarını, bu yörede şekillendirmesinin önemli nedenlerinden biri de yerine getirilen söz konusu ritüel ve inançsal yapının nesnelere yüklediği sembolik anlamlardan

kaynaklanmaktadır. Yöre insanı, indirdiği honçayla kendi olma değerlerini tekrardan ölümsüzleştirmekte ve toplumsal varlığını koruma altına almayı ümit etmektedir.

Honça indirildiğinde üzerine ayrıca bırakılan niyazın tam ortasında yer alan daire, merkez sembolü olarak ruh alanına yani anne imgesine karşılık gelmektedir. Bu bağlamda barındıran, büyüten ve kucaklayan anne, ruhun asıl düzeni ve bütünlüğü olan mandalaya uymaktadır (Jung, 2009, s. 293). Bebeğin anne rahminde gerekli olan besinleri aldığı uzuv olan göbek kordonu, doğumun gerçekleştiği an itibariyle kesilmektedir. Annenin besleme ve kucaklama misyonu, doğumla birlikte artık şekil değiştirmektedir. Zira göbek kordonunun kesilen yeri, adeta yaşamı simgeleyen dairenin merkezi gibi kişilerin karnında hiç bozulmadan kalmaktadır (Ersoy, 2000, s. 75). Evlilikle annesinin koruyucu ve besleyici alanından çıkarak farklı bir konuma erişmeye hazırlanan genç kız, analık/süt hakkı verme düşüncesiyle merkezde bir sözleşmeye girişmektedir. Nitekim gerçekleştirilecek eylemle (evlilik) doğumdan sonra tekrardan yeni bir hayatın başlangıcına adım atmaktadır. İlk ayrılış neticesinde vücutta kalan merkez noktası, ikinci ayrılış aşamasında niyaza bırakılan dairesel noktayla bir sembolik bir değere dönüşmektedir.

Sünnet Töreninde Honça

Yörede kurulan honçalardan biri de sünnet honçasıdır. Honçanın, Tunceli ve çevresindeki bir diğer adı "Muhammed Honçası"dır. Söz konusu ritüel, geçmişten günümüze kadar varlığını canlı olarak sürdürmektedir. Ritüelin, il merkezinden ziyade kırsalda uygulaması oldukça mühim kabul edilmektedir. Yöre insanının kültürel belleğinde derin izler barındıran kirvelik, birbirine ekonomik ve sosyal olarak eş konumda bulunan iki ailenin, ailelerden birinin sünnet töreni masraflarını karşılamasıyla oluşan sosyal bir akrabalık kurumudur (Kudat, 2004, s. 11). Buna göre kirve olan kişi, sünnet ritüelinde çocuğu kucağına almakta korkmaması için onu yatıştırmakta, eliyle çocuğun gözlerini kapatmakta ve bu sırada sünnet gerçekleşmektedir. Sünnetin yapılacağı gün kirve, çocuğu şehre götürüp ona elbiseler ve oyuncaklar almaktadır. Törden önce kurbanlık alınarak sünnetin yapılacağı alana gelmektedir. Sünnet çocuğunun, mutlu ve huzurlu olması için tüm imkânlar seferber edilmektedir. Bu aşamadan sonra sünnetçi tarafından "Muhammed Honçası" denilen bir sofranın kurulmasına girişilmektedir. Bunun için bahçede daha önceden hiç kullanılmamış bir cacım¹, kilim vb. yere serilmektedir. Yere serilen örtünün üzerine honça konulmaktadır. Honçanın üzerine de bir tepsi ve içine de çocuk sayısı kadar kullanılmamış havlu, sabun, sünnet kısıncı ve mil bırakılmaktadır. Sünnetçi, bu honçanın üç metre kadar gerisinde durarak orada toplanmış misafirlerin huzurunda önce sela vermekte ve sonrasında şu duayı okumaktadır:

"Dünya kuruldu Pazar ertesi
Yukarıdan indi Muhammed Honçası
Üstüne yazıldı İsm-i Azam duası.
Hakka kul oldum, Muhammed'e ümmet
Mürteza'ya mürid.
Âdem Ata'dan türedi zürret,
İbrahim Halil'den kaldı bu adet.
Hem farzdır hem sünnet. Her kim Muhammed'i sever ise
Muhammed'e getirelim salavat."

¹ Cacım: yatak, masa veya tepsi örtüsü

Sela ve bu dua, üç defa okunduktan sonra sünnet olacak çocuk/çocukların ailesi, gidip honçayı bir kenarından öpmekte ve sünnet honçasına para bırakmaktadır. Bu eylemi kirveler takip etmektedir (Soylu, 2017, s. 42-43). Çemişgezek ilçesinde yaşayan Aleviler de ise sünnet öncesinde cemaat bir çember şekilde toplanmaktadır. Cemaatin bulunduğu alanın ortasına bir honça ve onun üzerine de kül tepsisi, elek ve havlu bırakılmaktadır. Hoca, sela verdikten sonra gelen davetliler, havluyu öpmekte ve duasını yapmaktadır. Tekbir ve salavatlar eşliğinde orada bulunan halk tek tek kalkıp küle para atarak yerlerine oturmaktadır. Kül parası da sünnetçiye kalmaktadır. Ritüel içinde kurulan bu düzene “kül meclisi”, yapılan uygulamaya da “kül tutma” denilmektedir. Bu yöredeki Aleviler arasında küle para atma geleneğine “Muhammed’in külü” denilmektedir (Koçoğlu, 2018, s. 100). Görüldüğü üzere Tunceli ve çevresinde yapılan honça indirme ritüellerinde yöreden kişiler yuvarlak bir nesnenin (honça) etrafında bir araya gelmekte ve bir dairesel form almaktadır. Bu durum, kişilerin ritüel esnasında tam anlamıyla bir mandala oluşturduğunu göstermektedir. Zira mandala oluşturulurken var olan duyguların ve dileklerin nesnede tutulduğuna dair düşünce, kolektif bilinç dışında var olduğu düşünülen bir gerçektir. Hatta bazı felsefik anlayışlara göre güzel enerji yüklenilen mandalayla, tılsım gibi taşımının veya duvara asmanın kişiyi ruhsal açıdan rahatlattığı bilinmektedir. Ayrıca olumsuz enerji yüklenilen mandalaları da yakıp küllerini savurmak kişileri bir şifa sürecine kavuşturmaktadır (Ergür, 2021, s. 37-38). Gerçekleştirilen ritüelle sünnet olan çocuğun, fazlalık ve olumsuzluklardan arındığı düşünülmektedir. Bu arınma sürecinde ortadan kaldırıldığı düşünülen olumsuzluklar, külün sembolik değeri üzerinden verilmeye çalışılmaktadır. Ritüele katılan kişilere göre külün içerisine atılan paralarla olası kötülük ve sıkıntılardan uzaklaşılacağı düşünülmektedir.

Ritüelin odağında olan honça ve geleneğin icrasına katılan kişilerin oluşturdukları dairesel form, tam anlamıyla bir mandala motifi oluşturmaktadır. Bu düşünceyle ilişkili olarak mandala, yeni yetmeyi (sünnet çocuğu) her türlü dış kötülük gücüne karşı savunduktan sonra aynı zamanda ona yoğunlaşması ve kendi merkezini bulması için yardım etmektedir (Eliade, 1992, s. 34-35). Ayrıca Eliade’ye göre sünnet töreni, insanların yeni yetmelikten kurtulmaları için gerçekleştirilen erginleşme ritüellerindendir. Bu bağlamda her ritüelin, bir ilahi modeli bulunduğu ve sünnetinde bu uygulamalardan biri olduğunu belirtmektedir. Ona göre her türden insani eylem, zamanın başlangıcında bir Tanrı, bir kahraman ya da bir ata tarafından icra edilen bir eylemi tamı tamına tekrarladığı ölçüde geçerlilik kazanmaktadır (Eliade, 1994, s. 35-36). Sünnetçinin törenden sonra ettiği duada “Halil İbrahim’den kaldı bu adet.” şeklinde belirttiği sözlerle ritüelin ilahi bir model olduğu ortaya konulmaktadır. Sünnet töreninin amacı yeni yetmenin yani çocuğun her türlü kötülüğe karşı korunması ve kendi merkezini bulmasıdır. Törenin odak noktasında yer alan honça, “merkez”in sembolik görüntüsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Merkezde bulunan kişi için her şey birlik içindedir. Zira o, her şeyi ilkenin birliği içinde görmektedir (Guenon, 2017, s. 70). Ayrıca dairenin kişileri kendini güvende hissettirme işlevi de bulunmaktadır. Hatta insanların daireye bir güven sembolü ve muska gözüyle baktığı ve günlük yaşamında bu düşünceyle kullandığı bilinmektedir. Özellikle dairesel takı veya eşyalarda bir kutsallık ve koruyuculuk niteliği bulunduğu inanışı zamanla insanlar arasında gelenek hâline gelmiştir. Bu düşünceden hareketle eskiden sefere çıkan askerler, evlerinden ayrılırken yere bir daire çizmeye ve ceplerine dairesel eşyalar bırakmaya önem göstermişlerdir. Böylece bu objelerin onları ölümden koruyacağına ve ruhlarının bedenden ayrılmasını önleyeceğine inanmışlardır (Ersoy, 2000, s. 75). Sünnetçinin ettiği duada dillendirdiği “Yukarıdan indi Muhammed Honçası.” şeklindeki ifade savunulan düşünceleri güçlendirecek niteliktedir. Sünnet töreni, bireyi yaşam içerisinde güvenli bir alana oturtma maksadıyla yapılan ve kutsal bir alana dayandırılan

önemli erginleşme ritüellerinden biridir. Daha önceden bahsedildiği gibi bu ritüeller, insanların sıklıkla tekrar ettikleri ilahi modelleri olan uygulamalar niteliğindedir. Honça indirilmesiyle uygulanmaya başlanılan süreç erginleşmenin, bütünleşme aşamasına karşılık gelmektedir. Nitekim gerçekleştirilen sünnetle birlikte bireyin, önceki toplumsal statüsü ortadan kalkmaktadır. Birey, artık yeni bir statüye geçmekte ve elde ettiği bu statüyle topluma ayak uydurmaya çalışmaktadır. Honçanın çevresinde konumlanan kişiler, bir yönüyle sünnet çocuğuna farkındalık kazandırmaya çalışmaktadır. Honçanın merkez sembol olduğu ve ritüelin odağında bulunduğunu gösteren durum ise sünnet çocuğunun ailesinin uygulamadan önce honçanın bir köşesinden öpmesidir. Öpülen honçanın çevresinde ritüel gerçekleştirilmekte ve böylece sünnet çocuğu mandala planı dâhilinde toplumla olan bütünleşmesini tamamlamaktadır.

Sonuç

Kolektif yaşamı düzenleyen ve işlevsel kılan eylemlerin temelinde bireylerin düzen kurma anlayışı yatmaktadır. Düzenin kurulabilmesi için toplumu meydana getiren kişilerin, birlikte hareket etmesi ve bu düşünce ölçeğinde bir araya gelmesi gerekmektedir. Birlik ve beraberliğin sağlandığı yerlerin başında ortak yemek yenilen alanlar gelmektedir. Anadolu'nun önemli kültürel olgularından biri de sofraya kültürüdür. Sofra, bir yönüyle toplum veya aile olabilmenin en önemli göstergelerindendir. İnançsal veya kültürel aidiyet duygusuyla bir çatı altında kurulan sofranın çevresinde bir araya gelebilen kişiler, zamanla toplumu var etmekte ve düzenin sağlanmasına ön ayak olmaktadır. Bu gibi kültürel bellek mekânlarında yetişen bireyler, devamlılık algısı içinde kendilik değerlerinin farkındalığını yaşayarak gelişimini tamamlar ve tecrübe ettiği yaşanmışlıkları davranış modeli olarak içselleştirir. Bu nedenlerden ötürü Tunceli ve çevresindeki Alevi-Bektaşilerde aile ve sofraya oldukça kutsaldır. Ayrıca aileye bağlılıkta esas olan önemli toplumsal değerlerdendir. Zira yörede kurulan sofranın etrafında bulunmak da toplumsal açıdan oldukça farklı bir misyona sahiptir. Sofra/honça bahsedilen toplumsal değerini hem sünnet töreninde hem de evlilik erkânında kutsallık ölçüsünde sürdürmektedir. Nitekim geleneklerine ve kültürel değerlerine bağlı bireyleri yetiştirmek ancak toplumun geçmişini yansıtan ve onlara geçmişi hatırlatan ritüel veya uygulamaların sürdürülmesiyle mümkündür.

Çalışma neticesinde Tunceli ve yöresinde yaşayan Alevi-Bektaşi toplumunda honçanın sembolik açıdan oldukça değerli ve dikkat çekici olduğu görülmüştür. Özellikle nesneye (honça) bağlı olarak gerçekleştirilen honça indirme ritüelinin; mandala motifine karşılık geldiği ve insanları yardımlaşma, dayanışma ve hoşgörü ölçeğinde içsel bir zemine taşıma misyonu olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda nikâh ve sünnet törenlerinde honçanın yatay yüzeyine bırakılan nesnelerin sembolik açıdan bağlı olunan inançsal yapının manevi yönüyle ilişkili olduğu görülmüştür. Honça etrafında gerçekleştirilen ritüellerle insanlar, ruhsal dönüşümlerini tamamlamakta ve kendisini yeniden yaşam içerisinde konumlandırmaya çalışmaktadır. Bu açıdan incelendiğinde honçanın bir yönüyle kişileri geleceğe hazırlama ve topluma tekrardan kazandırma işlevinin olduğu anlaşılmaktadır. Zira ritüele katılmanın şartlarını sağlamak başlı başına ruhsal bir arınma ve içsel hesaplaşmayı beraberinde getirmektedir. Böylece mandala işlevi gören honça indirme ritüeli, kişilerin bütünlük veya ontolojik olarak kendini güvende hissettiği bir uygulama hüviyetine erişmektedir. Daha çok yöredeki nikâh ve sünnet törenlerinde uygulama alanı bulan honça indirme ritüeli, yeni statüye geçişin meşrulaştırıldığı bu uygulamalarda zorunlu

kılındığı için toplumsal aidiyet ve kimliğin oluşmasında da oldukça önemli işlevler taşımaktadır. Nitekim honçanın etrafına oturabilmek için kişilerin; dilinin, gözünün ve kalbinin abdestli olması, makam, mevki ve dünyalık olan şeylerden arınması gerekmektedir. Ritüel böylelikle mandala planına uygun bir anlayışla kişinin “benliğiyle” yüzleşmesine imkân vermektedir. Söz konusu imkânı elde eden kişiler bir bütünlük içerisinde benliklerini keşfederek ötekileştirme ve ayırıştırma eğilimlerini ortadan kaldırmaktadır. Honçanın etrafında bir araya gelen kişiler; sahip oldukları konum, mevki ve statülerinden kurtularak sözü edilen gönül sofrasında eşitlenmektedir. Bu birlik ve beraberlik kişilerin daire/mandala planı dâhilinde kendilik değerleriyle bütünlük oluşturmaya işaret etmektedir. Kurulan honçanın çevresine oturabilmek için kişinin düşkün ilân edilmiş olmaması gerekmektedir. Kişi eğer toplumsal ve sosyal anlamda küçük bir suça bulaşmış ise Dede tarafından dara çekilerek düşkünlüğü kaldırıldıktan sonra sofra/honçaya oturabilmektedir. Kişilerin honça çevresinde oluşturduğu dairesel alan, ruhsal bir bütünlüğe karşılık gelmektedir. Nitekim honça indirme ritüeli esnasında daire oluşturan kişiler, sosyal yaşamlarını katıldıkları manevi ortamın dışında bırakmaktadır.

Sonuç olarak Tunceli ve yöresinde Alevi-Bektaşî inancı bağlamında yöre insanları arasında var olan honça indirme geleneği, toplumsal ve kültürel değerlerin bir karşılığı olarak varlığını sürdürmektedir. Nikâh ve sünnet gibi törenlerde bir araya gelen kişiler, dairesel bir yapıya sahip olan honça etrafında bir çember oluşturmakta ve söz konusu ritüelleri gerçekleştirmektedir. Ritüelin odak noktasını oluşturan honça; sosyolojik, inançsal ve felsefi boyutlarıyla kolektif bilinç dışında derin anlamlara sahip önemli sembolik bir nesne konumundadır. Ritüellere katılanların tam bir mandala planı dâhilinde bir merkez sembolü konumunda olan honça etrafında bir araya gelerek ruhsal manada bütünlük oluşturmaya, varoluşsal düzenin prova edilmesi şeklinde açıklanabilir durumlardandır. Bu bölgedeki insanlar tarafından inançsal ve kültürel bağlardan kopmamak için yerine getirilmesi zorunlu kılınan honça indirme ritüeli, toplumsal düzeni tesis etmesi rolünü günümüze kadar dahi sürdürmektedir.

Kaynakça

- Akman, E. (2008). Azerbaycan Manilerinde/Bayatılarında Meyve. *Turkish Studies*, 3(5), 209-216.
- Ayaz, B. (2013). *Balıkesir Yöresinde Kan Bağı ve Evlilik Dışı Akrabalık İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme*. Doktora Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniv.
- Batu, M.; Kayacan, Ş. (2021). *Kültürel Bir Miras Olarak Iğdır'da Nevruz Kutlamaları*. 4th International Nowruz Conference on Scientific Research, The Book Of Full Texts Volume- II. March 18-21. Karabagh, Azerbaijan.
- Beşirli, H. (2010). Yemek, Kültür ve Kimlik. *Millî Folklor*, 22 (87), 159-169.
- Cemiloğlu, İ., İmamverdi, F. (2021). *İran Türklerinde Âşık Düğün Törenleri*. Ankara: İksad Yayınları.
- Çetinkaya, H. (2004). Karapapah Türklerinde Halk İnançları. *Karadeniz Araştırmaları*, 2, 49- 72.

- Doğan, H. (2021). Mandala Desenlerinden İslami Süslemelere Dairesel Örüntüler ve Çağdaş Sanata Yansımaları. *Atatürk Üniv. Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 27(47), 463-479.
- Eliade, M. (1992). *İmgeler Simgeler*. (çev. Mehmet Ali Kılıçbay). İstanbul: Gece Yayınları.
- Eliade, M. (1994). *Ebedi Dönüş Mitosu*. (çev. Ümit Altuğ) Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Ergür, İ. , Ergür, E. & Ergür, E. (2021). Mandala ve Sanat Terapisine Tarihsel ve Klinik Bakış. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*, 4(7), 36-48.
- Ersoy, N. (2000). *Semboller ve Yorumları*. İstanbul: Dönence Yayınları.
- Esmail. A. (2017). *Honca, Konca, Xonca*. Bakü, Azerbaycan.
- Gözüaydın, N. (2017). Somut Olmayan Kültürel Miras Tokat, *Türk Dili* (Kitaplık).
- Guenon, R. (2017). *Yatay ve Dikey Boyutların Sembolizmi*. (çev. Fevzi Topaçoğlu). İstanbul: İnsan Yayınları.
- İmamverdiyev, İ. (2005). Azerbaycan ve İran Türklerinde Nevruz Etkinlikleri ve Âşık Şiirinde Nevruz. *A. Ü. TAED*, 28, 223-239.
- Jung, C. G. (2009). *İnsan ve Sembolleri*. (çev. Ali Nahit Babaoğlu). İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Kalafat, Y.(2008). Talişlerde Halk İnançları. *Turkish Studies*, 3(4), 515-530.
- Kaval, Y., Taş, S.(2019). Niyaz: Tunceli'de Kansız Bir Kurban Geleneği. *Turkish Studies*, 14(7), 3789-3798.
- Koçoğlu, S. (2018). *Tunceli Çemişgezek Yaygın Halk İnanışları*. Yüksek Lisans Tezi. Elâzığ: Fırat Üniversitesi.
- Kudat, A. (2004). *Kirvelik-Sanal Akıbalığın Dünü ve Bugünü*. İstanbul: Ütopya Yay.
- Özçelikbaş, Ö. (2022). Mandala Terapisi ile Şifalanma: Jung ve Çok Kültürlü Bir Sanat Terapisi Yaklaşımı. *Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 4(1), 181-195.
- Sağır, A. (2012). Bir Yemek Sosyolojisi Denemesi Örneği Olarak Tokat Mutfağı. *Turkish Studies*, 7(4), 2675-2695.
- Snowden, R. (2013). *Jung Kilit Fikirler*. (çev. Kemal Atakay) İstanbul: Optimist Yay.
- Suleymanov, S. (2012). *Kırım Karayları*. Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniv.
- Soylu, H. K. (2017). *Tozporan (Tanz) Köyü*. Bursa: Star Ajans Mat.
- Whitehead, A. N. (2019). *Sembolizm Anlamı ve Etkisi*, (çev. Ramazan Ertürk). Ankara: Fol Kitap.

Kaynak Kişi Listesi

NO:	Ad- Soyad	Yaş	Eğitim Durumu	Mesleği	Derleme Y.	Derleme T.
KK.1	H.M.H.	73	Lise Mezunu	Dede	Tunceli	26.04.2023
KK.2	E.Ç.	63	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı	Tunceli	01.05.2023

KK.3	D.B.	32	Üniversite Mezunu	Zakir	Tunceli	09.06.2023
KK.4	C.Y.	51	Lise Mezunu	Dede	Tunceli	26.07. 2023
KK.5	M. Ç.	49	Ortaokul Mezunu	Zakir	Tunceli	22.07. 2023
KK.6	S.S.	50	Ortaokul Mezunu	Ev Hanımı	Tunceli	24.07. 2023
KK. 7	H.D.	65	İlkokul Mezunu	Dede	Tunceli	24.07. 2023